

AZ EMBERI ÉS POLGÁRI ERÉNYEKRŐL Az állampolgári kompetencia értelmezése

Eszter Anna NYÚL¹

ABSTRACT

The research examined the emergence and interpretation of the terms social and civic competence. Due the European Union embraces the heritage of Greco-Roman culture, this study is based on Socrates' ancient reflections on human and civic virtues. The social and civic competences in the Recommendation of the European Parliament and of the Council (2006/962/EC) were tested in English, French, German and Hungarian. The comparative studies were followed by the analysis of five other documents (legislation, drafts and opinions on them) that have an indirect impact on the practice of citizenship education in Hungarian public education. The results show that the focus of citizenship education in Hungarian formal education has shifted towards social competences. Civic knowledge is not given a sufficiently prominent place and role in the Hungarian understanding of civic competence.

KEYWORDS

Socrates, European Union, social and civic competence

BEVEZETŐ

Az erkölcsi és jogi normák témájáról a legelső nemzetközileg ismert és elfogadott gondolkodó Szókratész volt, akinek szavai és tettei utat törtek a mai kor embere felé. Platón, Szókratész tanítványa állított emléket Kr.e. 399-ben elítélt mesterének, az eljárás elindítója lett mennyi további gondolatnak az igazságról, a törvényekről, a polgárokról és az államról. Platón két művében, a „Szókratész védőbeszédében” és a „Kritónban” is bizonyítja, hogy mestere jó polgára volt városállamának, Athénnek.[1] [2]

A kor embere hitt az emberi és polgári erényekben, és Szókratész ennek végső és megkérdőjelezhetetlen bizonyítására az életét tette fel. Bár lehetősége volt rá, mégsem szökött meg a kiszabott halálbüntetés elől. Az életosztón felett az elvek győztek. Az elvek vezette tettei pedig megcáfolták az ellen felhozott vádakot.

Platón Kritón című művében írja le azt az érvelést, amely ehhez a döntéshez vezetett: ”beleegyeztél, hogy a mi polgárunk léssz; s minden más dolgaidd mellett még gyermekeket is nemzetteddel itt, mivelhogy tetszett neked a város. És hát azután még magának ennek a mostani perednek folyamán is szabadságodban állt volna száműzetést kérned, ha akartad volna, és akkor amit most a várossal szemben kísérelsz megtenni, a város beleegyezésével tetted volna. De te akkor ugyancsak szépen szónokoltál arról, hogy nem bosszankodsz, ha meg kell halnod, s inkább választod, mondtad, a halált, mint a száműzetést. És most nem restelled magad az akkori szavaidd előtt, és nem is törödsz velünk, a törvényekkel, hanem megkísérelsz elpusztítani bennünket, és úgy cselekszel, ahogyan a leghitványabb rabszolga cselekednék: meg akarsz

---

¹ Dr. Nyúl Eszter Anna LLM, Pécsi Tudományegyetem BTK Francia Tanszék, dr.nyulea@gmail.com

szökni szerződésünk és megegyezéseink ellenére, pedig megígérted, hogy életedet, mint polgár, hozzájuk igazítod.” [3]

Szókratész polgára vallja, hogy „apádnál, anyádnál és minden más ősnél becsesebb a haza és tiszteletreméltóbb és szentebb is, jelentősebb az istenek és az értelmes emberek előtt is, és tisztelnünk kell őt, és jobban kedvére járnunk és hízelegnünk, a neheztelő hazának, mint az apánknak, és vagy meggyőznünk, vagy megtennünk, bármit parancsol is, és eltűrnünk, ha valami szenvedést ránk mér, nyugodtan, akkor is, ha megüt, akkor is, ha megkötöz, akkor is, ha csatába küld, hogy ott megsebesüljünk vagy meghaljunk, mindezt meg kell tennünk, és ez az igazság: nem szabad odébbállnunk, sem hátrálnunk, sem őrhelyünket elhagynunk, hanem háborúban is, törvényszék előtt is és másutt is mindenütt meg kell tennünk, amit csak parancsol a város és a haza, vagy pedig meggyőznünk őt, merre van az igazság, de erőszakoskodnunk nem istennek tetsző dolog sem anyánkkal, sem apánkkal szemben, de még sokkal kevésbé a hazánkkal szemben”. [4]

Szókratész így engedte át az athéni törvényeknek az életét: átruházta a hatalmat, s az döntött végül halálának idejéről. Szókratész a városállam döntésének elfogadásával, a méregpohár kiivásával tudatosan védte, bizonyította a polgári erényét, a csoportidentitását. El nem múltó emléke magásra tette a mércét.

Sem Szókratész, sem az őt az utókornak megörökítő Plátón nem kérdőjelezte meg ezt a szükségyszerűséget, hogy jó polgárnak kell lenni. Az átörökített üzenet érvelése Karinthy Frigyes szavaival élve „Milyen régi! És, ugye, milyen friss? Mint egy virág.” [5] Élt és pompázott az európai gondolkodók kertjeiben, akik újra és újra magyarázatot próbáltak találni arra, ami az embert arra készíti, hogy polgárként definiálja magát és alávesse életét a fennálló hatalomnak.

Van tehát egy nagyon mélyről jövő közös gyökér, amely az ókorig biztosan visszanyúlik és a keresztény világképben helyet kapva beépült az európai kultúrába. Plátón az igazságosságot, a mértékletességet, a bátorságot és az okosságot/bölcsességet tekintette a négy sarkalatos erénynek, amelyre a többi erény építkezhet. A gazdag és erős Athénban ezekre helyezték a hangsúlyt: „Nem a vagyonból lesz az erény, hanem az erényből a vagyon és minden más a jó ember számára, a magánéletben is, a közéletben is.” [6]

Ahhoz, hogy a városállam megfelelően működjön, szerintük az erények fejlesztésére kellett törekedni. Később, Aquinói Szent Tamás révén a keresztény egyházatyák is elfogadták ezeket a gondolatokat, mint az ember evilági erkölcsöként, kiegészülve az isteni erény, a hit, remény és szeretet hármásával, amely a transzcendenssel köti össze a halandó embert. A sarkalatos erények négyese azóta is szilárdan áll, megalapozta nyugati civilizációnk művészetét, gondolkodását és működését.

Az évszázadokat átívelő, ókorba nyúló erények így ma is jelen vannak és hatnak az európaiak identitására. A jövőjük annyiból kérdéses, hogy bár az Európai Unió hivatalosan is magának tekinti a görög-római kultúra örökségét, de már nem « ab ovo » hivatkozási alap. [7] [8] A négy sarkalatos erény: a bölcsesség, az igazságosság, a mértékletesség és a bátorság közül az igazságosság az egyedüli, amely nevesítve szerepel az EU által megfogalmazott állampolgári kompetenciában, amelynek fejlesztését másik nyolc között kulcsfontosságúnak tart az erről szóló úniós ajánlás. Az állampolgári kompetencia és « a jó állampolgár », « az aktív állampolgárság » fogalmi összetartoznak, de egy másik rokonkompetencia, a szociális kompetencia értelmezésével együtt tartalmazza azokat a kívánalmakat, amelyekkel még elmondható, hogy az európai gondolkodását az ókori örökség még nagy mértékben szövi át.

A jó és rossz megkülönböztetése során morális törvénynek engedelmessé válnunk, a jog pedig a betartandó és szankcionálható normakövetést kéri számon rajtunk. Érdemes-e annyira különválasztani cselekedeteinket, hogy jó emberről vagy jó állampolgárról beszéljünk külön- kü-

lön? Álláspontunk szerint, a sajátosságok definiálhatósága miatt mindenképpen. A jó és rossz jelző egyben arra is figyelmeztet, hogy állampolgári létünk minősége változásra képes és formálható.

Lewis szerint a kultúrák nem rendelkeznek szélsőségesen eltérő viselkedési normákkal, valamilyen a posztmodern filozófia viszonylagos etikai döntéseivel ellentétben az emberiség igenis rendelkezik egy általánosan elfogadott a jóról alkotott képpel. [9] Csapó (2000) szerint a „jól megértett”, megfelelően értelmezett ismeretek begyakorlása kulcs: azok tevékenységeken keresztül ágyazódnak be, s így lehet eljutni a megfelelő magatartást megalapozó döntésekhez. Felveti, hogy a „tudják, mégsem cselekszik a jót” probléma így nem is morális, hanem egyszerű kognitív nehézség is lehet. [10] Collins is a jó és a rossz megkülönböztetésének szándékával magyarázza azokat a félreértelmezéseket, amelyek miatt az erkölcs és a norma szembe kerül, mivel a morális szándék hibás következtetésekre épül (pl. boszorkányperek).[11]

A társadalom érdeke az lenne, hogy az erkölcsös ember egyben normakövető ember is legyen, de ahogyan Miskolczi Bodnár felhívja rá a figyelmet, ahogyan Antigone is öröklődik a halottai és a király parancsa iránt érzett kötelessége között az antikvitásban, úgy a modernkor embere is szembetalálja magát ilyen meghasonlottsággal. „Az 1956-os mártírok újratemetése során felszínre törtek a korábban lefojtott erkölcsi követelmények. Egy sarkított világ képére formált jog módosított értékrendje ideig-óráig maga alá gyűrheti a hagyományos erkölcsi követelményeket. A felgyülemelő feszültségek azonban előbb-utóbb felszínre törnek. Láthattuk, hogy a magyar történelemben mindez mekkora jelentőséghez jutott.” [12]

Vélelmezzük, hogy ez a szembekerülés abból adódik, amikor a jogi norma követése erkölcsi kívánalomként jelenik meg, miközben szabályozó szerepre hivatott. A jogi keret van az emberért és nem az ember a jogi normáért. Ez az a felismerés, amelynek hiánya elvezet „a csak parancsot követtem” magyarázkodásra a háborús bűnösök esetében. A jog az erkölcsi, etikai normák szolgálója, és pont e szerepéből kifolyólag az élet minden területén jelen van, ám ezt morális döntéseink képesek felülírni, vagy akár kereteit szét is feszíthetik.

Amíg az erkölcs leegyszerűsítve a jó és a rossz megkülönböztetésének szükségszerűségéről szól az adott közösségben, addig az állampolgári lét ennek a törvények által rögzített világképnek a betartására, végrehajtására törekszik. A kettő nem feltétlen fedi egymást, és a megsértésének is más következményei vannak. Az adott államhatalom ezzel vissza is tud élni, megpróbálhatja kijátszani, de az ideális eset az, hogy a társadalmi elfogadottság ugyanúgy jellemezi az erkölcsi, mint a jogi normát, s azok békés konkubinátusban léteznek.

A demokratikusan működő országokban elvileg megvalósulhat ez az egyensúly, és amikor állampolgári nevelésről és annak tartalmáról beszélünk, lehetséges úgy tekinteni e kérdéskörre, mint amely a társadalom helyeslésével és nem elzárkózó, akár elutasító magatartásával találkozhat. Az ország állampolgárainak éppúgy érdeke a felkészülés e szerepükre, ahogyan az egész társadalom és az adott állam is ebben érdekelt.

És ez az érdekeltség nem áll meg az országhatárnál: a glóbusz ember által felszabdalt világ, ahol a békére és jólétre törekvő szomszédok között nélkülözhetetlen a párbeszéd. Folyamatos diskurzus folyik a nemzetközi fórumokon a globális állampolgárságra nevelésről, az USA és Európa kezdeményezésére a demokratikus állampolgárságra nevelésről, az emberi jogok oktatásáról. Az állampolgárságra nevelés azonban egy olyan témája a nemzetközi párbeszédnek, amelyről lehet és jó is beszélni más országok képviselőivel, de végső soron az mindig az országok belügye marad, mindaddig, amíg arra valamilyen nemzetközi kötelezettséget nem vállal, vagy az adott ország olyan erkölcsi normákat hág át, amelyre a többiek reflektálnak. Hogy egy ország mit tart állampolgári nevelésként szükségesnek az nagyban függ a lakóitól, azok vallásától, kultúrájától és az ország vezetésének politikájától.

Az állampolgári kompetencia az EU keretrendszerében

Az Európai Unió eddig kétszer adott ki ajánlást (2006-ban és 2018-ban) a tagállamok állampolgárainak kompetenciafejlesztéséről. A következőkben azt fogjuk vizsgálni, hogy az ajánlásokban szereplő állampolgári kompetencia fogalma hogyan jelent meg a magyar oktatáspolitikai aktorok e témát érintő, jelentősebb dokumentumaiban (jogszabályok, tervezetek, vélemények).

Az Európai Parlament és Európai Unió Tanács egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló ajánlásában (2006/962/EK) a globalizáció kihívásaira kívánt orvoslást adni és egyben esélyt teremteni az oktatás által. A kulcskompetenciák 2006 óta referenciakeretként működnek az Európai Unión belül, nagyban átfedve egymást. Ezek a kompetenciák olyan ismeretek, készségek és attitűdök együttese, amelyek az egyént hozzásegítik „a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a foglalkoztatáshoz.” [13]

Az EU hangsúlyozza, hogy ezek a kompetenciák egyformán fontosak. A 2006-os ajánlás megfogalmazásában kiemelés érdemel, hogy a kulcskompetenciák együttesen járulnak hozzá az aktív állampolgársághoz és a társadalmi beilleszkedéshez. Ezek a kulcskompetenciák nem rangsorolva, hanem felsorolva a következők:

1. az anyanyelven folytatott kommunikáció;
2. az idegen nyelveken folytatott kommunikáció;
3. matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén;
4. digitális kompetencia;
5. a tanulás elsajátítása;
6. szociális és állampolgári kompetenciák,
7. kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia,
8. és a kulturális tudatosság és kifejezőkézség.

Az ajánlás külön kiemelte, hogy a kritikus gondolkodás, a kreativitás, a kezdeményezés, a problémamegoldás, a kockázatértékelés, a döntéshozatal és az érzelmek konstruktív kezelése a referenciakeretben mindenhol alkalmazásra kerül. A szociális és állampolgári kompetencia kapcsán a felsoroltak hangsúlyosan jelen vannak.

A nyolc pontban ismertetett kulcskompetenciák kifejtése minden esetben fogalom-meghatározással, majd az ismeret, képesség-készség és attitűd hármas tagolásával részletezte az adott kompetencia tartalmi elemeit. Két olyan pont volt, ahol több kompetencia szerepelt egymás mellett. Az egyik ilyen a matematikai kompetenciák és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén, a másik pedig a felsorolásban hatodikként szereplő szociális és állampolgári kompetencia. Az ajánlás tagolása jól követhető és logikusan felépített volt, ebben a két pontban is megtartotta a hármas tagolást, de előtte a benne szereplő kulcskompetenciákat A és B részre osztotta.

Ez a forma segíti a tartalom megértését: mivel a matematikai kompetencia az ugyanabban a pontban szereplő természet- és műszaki tudományoktól jól elkülöníthető, és ez utóbbi kettő kapcsolata szorosabbnak tekinthető, ezért azokat egymásra épülő kompetenciákként értelmezte az ajánlás, ezért a fogalom-meghatározást is kettéosztotta, majd az A) és B) alpontokban az ismeret, képesség-készség és attitűd bontást tagolva alkalmazta rájuk.

Az uniós ajánlás szociális és állampolgári kompetenciákról szóló része eltért ettől a megoldástól, bár alkalmazta az A) szociális kompetencia és B) állampolgári kompetencia alpontokra tagolást, a fogalom-meghatározást azonban szándékosan egyben tartotta oly módon, hogy abban nem nevesítette külön a szociális kompetenciát, hanem a definíció felénél kifejtette,

hogy mi tartozik az állampolgári kompetencia körébe, de az előtte megfogalmazottakat mind a két kompetenciára közösen érti. Ha szabad egy természettudományos hasonlattal élni, akkor az állampolgári kompetencia ebben az esetben olyan, mint az a bizonyos bogár, ami egyben rovar is. Ezt igazolja a dokumentum további vizsgálata: láthatóvá válik, hogy minden állampolgári kompetencia szociális kompetencia is egyben, de a szociális kompetencia nem feleltethető meg az állampolgári kompetenciával.

Az ajánlásban a fogalom meghatározás úgy írta le ezt a két kompetenciát, hogy „ezek magukban foglalják a személyi, interperszonális és interkulturális kompetenciákat és meghatározzák a viselkedés minden olyan formáját, amely arra teszi képessé az egyént, hogy hatékony és építő módon vegyen részt a társadalmi és szakmai életben, különösen az egyre sokfélebb társadalomban, továbbá ha szükséges, konfliktusokat tudjon megoldani.”

A fogalom meghatározás ezután specializálódik az állampolgári kompetenciára, amely „felvetezi az egyént, hogy teljes körben részt tudjon venni a közügyekben, alapozva a társadalmi és politikai koncepciókról és struktúrákról meglévő tudására, és arra az elkötelezettségre, hogy aktívan és demokratikus módon vegyen mindezekben részt.” [14](2006/962/EK,2006)

Az állampolgári kompetencia különlegessége ez alapján azon a tudáson alapul, amely a demokratikus társadalom és politikai élet szabályainak elsajátítására vonatkozik és ismeretük teremti meg a közügyekben való részvétel minőségét.

A szociális és állampolgári kompetenciáról szóló rész fele a szociális kompetenciáról szól, a másik fele az állampolgári kompetenciáról. A hármas tagolású ismeretről, készség-képességről és attitűdről szóló részek olvasásakor sem a készség-képesség, sem az attitűd kifejtése nem tartalmaz olyan markáns részeket, amelyek a szociális kompetenciába ne illeszkednének, és a szociális kompetencia elemei is megférnének az állampolgári kompetencia ezen részeiben is.

Mi a különbség akkor? Az ajánlás alapján az állampolgári kompetencia különlegessége a rá jellemző speciális ismeretekben rejlik: a demokrácia, az igazságosság, az egyenlőség, az állampolgárság és a polgári jogok fogalmának és alkalmazásának ismerete; az aktuális események, valamint a nemzeti, az európai és a világtörténelem fő eseményeinek és tendenciáinak ismerete, a társadalmi és politikai mozgalmak céljainak, értékeinek és politikáinak ismerete; az európai integráció és az EU struktúráinak, főbb célkitűzéseinek és értékeinek ismerete, valamint a sokféleség és a kulturális identitás tudatosítása.

Szeretnénk felhívni a figyelmet a 2006-os ajánlás azon érvelésére, hogy ezen ismeretek az Európai Unió számára „létfontosságúak”. A magyar fordításban ugyanis ez a szó szerepel. Tekintettel arra, hogy a magyar nyelvű dokumentumot az angol, a német és francia változatával is összevetettük, kijelenthető, hogy magyar szófordulat azokhoz képest még nyomatékosabb, a vizsgált idegen nyelvű szövegekben a „lényeges” és „alapvető” ismeretekről esik szó. Mivel a kérdést uniós, így európai szinten vizsgáljuk, ezért egy pillanatra meg kell állnunk és visszatekintnünk a közös kezdethez. Igen, ebben a kérdésben is el lehet jutni az ókori bölcséig, ahol ez a gondolatmenet már megjelent. Szókratész védőbeszédében már ott a kutatás szempontjából fontos különbségtétel, amikor a nevelésről szükséges erényekről szól: „ha két fiad csikónak, vagy borjúnak született volna, ugye valami felügyelőt kellene melléjük keresnünk és felfogadnunk, aki széppé és jóvá tenné őket a hozzájuk illő erényekben? Ez pedig vagy a lóidomítók, vagy a gazdálkodók közül kerülne. Most azonban, minthogy a fiaid emberek, milyen felügyelőt szándékozol fogadni melléjük? Ki ért a hozzájuk illő erényekhez, az emberi és polgári erényekhez?” [15]

Látható, hogy Szókratész érvelésében az emberi lét erényeit emberi és polgári erényekre bontja, különbséget tesz a kettő között, és mind a kettőt szükségesnek tartja. A római-görög kultúra Európában tovább élt, és nem tartjuk véletlennek, hogy az „Európai Unió az egész életen át

tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló” 2006/962/EK ajánlásában a szociális és állampolgári kompetencia kulcskompetencia párosként összefonódva, de egymástól megkülönböztethetően szintén rögzítésre került, úgy, ahogyan már Szókratész is különválasztotta. A magyar fordításban a „Ki ért a hozzájuk illő erényekhez, az emberi és polgári erényekhez?” kérdés nem szerepelt minden elérhető szövegben, a Magyar Elektronikus Könyvtárban pl. hiányzik Devecseri Gábor fordításából ez a számunkra kiemelten fontos mondat, míg nyomtatott formában megtalálható az általa fordított kötetben. A kérdés tisztázásból, a magyar szöveget összevetettük a francia, a német és az angol szöveggel és egybevetettük a 2006/962/EK uniós ajánlás szóhasználatával. (1. táblázat) [16] [17] [18]

1.táblázat

Platón: Szókratész védőbeszéde	Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK)
„Ki ért a hozzájuk illő erényekhez, az emberi és polgári erényekhez?”	Szociális és állampolgári kompetenciák: hatékony és építő módon történő részvétel a társadalmi és szakmai életben, valamint aktív és demokratikus állampolgári részvétel, különösen az egyre sokfélebb társadalmakban.
Qui saura leur enseigner la vertu propre à l’homme et au citoyen?	compétences sociales et civiques: l’aptitude à participer de manière efficace et constructive à la vie sociale et professionnelle et à s’engager dans une participation civique active et démocratique, notamment dans des sociétés de plus en plus diversifiées;
Wer ist wohl in dieser menschlichen und bürgerlichen Tugend ein Sachverständiger?	Soziale Kompetenz und Bürgerkompetenz: die Fähigkeit, effizient und konstruktiv am gesellschaftlichen und beruflichen Leben teilzuhaben und sich aktiv und demokratisch zu beteiligen, insbesondere in zunehmend von Vielfalt geprägten Gesellschaften.
Is there any one who understands human and political virtue?	Social and civic competences: ability to participate effectively and constructively in one’s social and working life and engage in active and democratic participation, especially in increasingly diverse societies.

Az ókori mű fordításaiban szereplő citoyen (polgár) és a bürgerlichen (polgári) és political (politikai) jelzők használata és azokkal szoros hasonlóságot mutató jelenkori kifejezéseink megerősítik, hogy Szókratész az emberi létben az erényeknek megkülönböztette egy olyan csoportját, amely ma is fontos része az egyén társadalomban betöltött helyének és szerepének, még úgy is, hogy a gyűjtőfogalmak tartalmi változáson menetek keresztül. A 2006-os uniós szociális és állampolgári kulcskompetencia összhangban állt vele, a római-görög kultúrából merítve ismerte az erények összefonódását és képes volt különbséget tenni közöttük.

2018. májusában az Európai Unió Tanács a témában új ajánlást fogadott el (2018/C 189/01). Az új ajánlást az Európai Bizottság kezdeményezte és a 2006-os korábbi ajánlás helyébe lépett. Az indokolásban említi, hogy a korábbi ajánlás kulcsfontosságú referenciadokumentummá vált a kompetenciaközpontú oktatás, képzés és tanulás fejlesztéséhez. Továbbá kifejti, hogy napjainkban « a vállalkozói, szociális és állampolgári kompetenciák egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. »

Az állampolgári kompetencia fejlesztését az uniós közös értékek ismertségének növelése céljából támogatja az új ajánlás a hivatalos magyar fordításban, ez az indoklás szerény célnak tűnik, ezért az angol, francia és német fordítással egybevetettük. Angolul a közös értékek tudatosításnak erősítéséről, franciául ehhez hasonló értelmű érzékenyítésről, valamint németül a közös értékek elmélyítéséről szól a vizsgált rész, igazolva a kételyt a visszafogott magyar megfogalmazás kapcsán.

A 2018-as ajánlás nyolc kulcskompetenciát nevesít, az elnevezések és az értelmezés során is eltérés tapasztalható 2006-os ajánláshoz képest. (2. táblázat)

2. táblázat

EU AJÁNLÁS 2006	EU AJÁNLÁS 2018
1. az anyanyelven folytatott kommunikáció	1. írás-olvasási kompetencia
2. az idegen nyelveken folytatott kommunikáció	2. többnyelvűségi kompetencia
3. matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén	3. matematikai kompetencia, valamint a természettudományokkal, a technológiával és a műszaki tudományokkal kapcsolatos kompetenciák
4. digitális kompetencia	4. digitális kompetencia
5. a tanulás elsajátítása	5. a személyes, a szociális és a tanulás elsajátítására vonatkozó kompetencia
6. szociális és állampolgári kompetenciák	6. állampolgári kompetencia
7. kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia	7. vállalkozói kompetencia
8. a kulturális tudatosság és kifejezőkézség	8. a kulturális tudatosság és kifejezőkézség kompetenciája

Az ajánlások kompetenciáinak elnevezései már több mindent sugallnak, így az anyanyelv és idegen nyelv helyett megjelenő többnyelvűség már új nézőpontnak tekinthető. A tanulás elsajátításához rendelt személyes és szociális kompetencia az új elegy, a szociális kompetencia tartalmát itt már nem fejtik ki külön, mint a 2006-os ajánlásban, hanem szétválaszthatatlanul egybeolvad a tanulás kompetenciájával az ismeret, készség és attitűd értelmezése során. Ez különösen érdekes annak fényében, hogy az új ajánlás indokolásban még attól külön értelmezik.

3. táblázat

EU AJÁNLÁS 2006 Szociális és állampolgári kompetencia fogalommeghatározás	EU AJÁNLÁS 2018 Állampolgári kompetencia Fogalommeghatározás
ezek magukban foglalják a személyi, interperszonális és interkulturális kompetenciákat és meghatározzák a viselkedés minden olyan formáját, amely arra teszi képessé az egyént, hogy hatékony és építő módon vegyen részt a társadalmi és szakmai életben, különösen az egyre sok-	Az állampolgári kompetencia az egyén azon képessége, hogy felelős polgárként cselekedjen és teljes mértékben részt vegyen a polgári és társadalmi életben, és ehhez ismerje a társadalmi, gazdasági, jogi és politikai koncepciókat és struktúrákat, valamint a globális fejleményeket és a fenntarthatósággal kapcsolatos kéré-

<p>félébb társadalomban, továbbá ha szükséges, konfliktusokat tudjon megoldani. Az állampolgári kompetencia felvértezi az egyént, hogy teljes körben részt tudjon venni a közügyekben, alapozva a társadalmi és politikai koncepciókról és struktúrákról meglévő tudására, és arra az elkötelezettségre, hogy aktívan és demokratikus módon vegyen mindezekben részt.</p>	<p>déseket.</p>
---	-----------------

Az állampolgári kompetencia 2018-tól önállóan kapott helyet a felsorolásban, a fogalmának meghatározásában (3. táblázat) és a részletes bontásban már helyet kaptak azok az egyre fontosabbá váló régi-új kihívások is, amelyekkel az emberiség együttesen néz szembe (fenntartható fejlődés, globalizáció, interkulturális kommunikáció és médiahasználat), de összességében az előző ajánlás állampolgári kompetenciájával van összhangban.

A szociális kompetencia és az állampolgári kompetencia elválasztása uniós szinten 2018-ban megtörtént. A szociális kompetencia annyira lényeges és szembetűnő eleme a békés, kiegyensúlyozott együttélésnek, hogy meglepő az, hogy míg az állampolgári kompetenciát itt már külön szerepeltetik, addig a szociális kompetencia a tanulással került egy fogalmi körbe. Véleményünk szerint az új helye is indokolható, különösen a társadalmi innováció fogalmának használatakor előnyös, amikor azon belül a közösségi tanulás szerepét és helyét értelmezzük. A szociális kompetencia a tanulással együtt szerepeltetve talán hangsúlyosabbá válik az oktatáspolitikai aktorok szemében, továbbá azt is egyértelművé teszi, hogy a szociális kompetencia és az állampolgári kompetencia nem ugyanaz a kompetencia, azok egymástól szét is választhatók. A dilemmánk ebből kifolyólag az, hogy szabad-e azokat ennyire szétültetni, más-hoz társítani? Az új ajánlás ezzel az átsorolással évezredes gyökeret akar új földbe ültetni.

Az uniós szövegek után a magyar szabályozás vizsgálatát tekintettük elvégzendő feladatnak, és feltételezhető, hogy az az uniós szövegre nagyban támaszkodik, hiszen expressis verbis azt tekinti irányadónak.

A magyarországi értelmezése a szociális és állampolgári kompetenciának

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 10/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet (továbbiakban: NAT 2012) mellékletének második fejezete rendelkezett a kulcskompetenciákról, de külön is megjelent a melléklet glosszáriumában (harmadik fejezet), mindenhol utalva arra, hogy ezekben uniós gondolatok tükröződnek vissza. [19] A magyar szabályozás eltért az ajánlás felbontásától és nyolc kulcskompetencia helyett kilenc kompetenciával számolt. (4. táblázat)

4. táblázat

2006-os EU AJÁNLÁS	NAT 2012
1. az anyanyelven folytatott kommunikáció	1. anyanyelvi kommunikáció
2. az idegen nyelveken folytatott kommunikáció	2. idegen nyelvi kommunikáció
3. matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén	3. matematikai kompetencia
4. digitális kompetencia	4. természettudományos és technikai kompetencia
5. a tanulás elsajátítása	5. digitális kompetencia

6. szociális és állampolgári kompetenciák	6. szociális és állampolgári kompetencia
7. kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia	7. kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia
8. a kulturális tudatosság és kifejezőképeség	8. esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség
	9. a hatékony, önálló tanulás

Az eltérés abból adódik, hogy az ajánlásban egy pontban szereplő matematikai és természettudományos és műszaki kompetencia a magyar szabályozásban két külön pontban – a harmadikban és negyedikben- került nevesítésre. Ez számunkra is logikus és elfogadható megoldás, mivel az uniós ajánlásban is két külön definíció szerepelt az esetükben, és amennyiben egyazon fogalommeghatározásba nem férnek bele, a külön kompetenciaként szerepeltetés átgondolt lépésnek hat. Így azonban a magyar kulcskompetenciáknál az uniós ajánlás készítői szerinti összetartozás a magyar szabályozásban már nem jelenik meg.

Viszont a szociális és állampolgári kompetenciák a hazai szabályozásban az uniós ajánlást követve együtt maradt, sőt a hasonlóságra ráerősítve az uniós ajánlás szerinti A) és B) alpontok eltűntek a szociális kompetencia és állampolgári kompetencia bontásában: az ismeret, készség-képesség és attitűd hármasság együttesen került kifejtésre. A definíció azonban nagyon hasonló az uniós ajánláshoz és még megjelenik az állampolgári kompetencia sajátossága benne.

A 2012-es magyar szabályozás nem tartotta meg a kompetenciák többszámú feltüntetését, sem az ajánlás tagolását, így akár egy kompetenciaként is felfogható. Az uniós ajánlás átláthatóbb és közel ezer karakterrel hosszabb szövege jobban segíti az értelmezését a két kompetenciának. Kiemelendő továbbá, hogy az állampolgári kompetencia alapköveiként az ajánlás a demokráciát, az igazságosságot, az egyenlőséget, az állampolgárság fogalmát és a polgári jogokat sorolja fel, míg a magyar szabályozásban az igazságosság és egyenlőség fogalma a vizsgált kompetencia leírásában nem szerepel.

A magyar szabályozás szintén igyekezett a hármasság tagolást megtartani, de az első dezinformálás ott jelent meg, amikor a hármasság tagolását sorrendjétől eltérő címmel jelöli meg a kifejtő részt minden kulcskompetencia esetében: „szükséges képességek, készségek, ismeretek és attitűdök” sorrendben jelöli, majd az ismeretekkel kezdi el a leírást. Az értelmezést tovább nehezíti, hogy bekezdések nélkül tagolva a tartalmat nem segíti a forma.

A szociális és állampolgári kompetencia esetében a jogszabály „a szükséges képességek, készségek, ismeretek és attitűdök” cím alatt az ajánlástól eltérően, az állampolgári kompetencia ismertetésével kezdett, majd a szociális kompetencia nevének megemlítése nélkül, ahhoz hasonlatosan, némi átrendezéssel, de annak fogalmait megtartva, kifejtette az ajánlásban a szociális kompetenciához társított ismeretek, készségek, képességek és attitűdök elemeit anélkül, hogy azt az állampolgári kompetenciától új bekezdéssel vagy bármilyen jelzéssel elválasztotta volna.

A 2012-es NAT szociális és állampolgári kompetencia leírásában a szociális kompetencia neve csak a címében és a definíció első mondatában szerepelt, az állampolgári kompetenciára történő utalás viszont az ajánlás szövegéhez képest lényegesen markánsabb volt. A szociális kompetencia kifejezés önállóan nem jelent meg a vizsgált szabályozásban, csak az állampolgári kompetenciával közösen.

Logikailag elfogadható számunkra, hogy minden olyan szöveg, amely eredetileg az ajánlásban még külön alpontban összegyűjtve a szociális kompetenciára vonatkozott, az az állampolgári kompetenciára is igaz. A bogár-rovar hasonlat itt még továbbra is alkalmazható. Vi-

szont a nem kellő tagolás, a szociális kompetencia negligálása a szövegből oda vezethetett, hogy a szociális és állampolgári kompetencia megszűnt két külön kompetenciaként működni a magyar jogszabályban és így annak alkalmazóinak a fejében.

Feltételezzük, hogy ha az állampolgári kompetencia speciális volta, amely az ismeretanyagában csúcsosodik ki, nem kerül elválasztásra az ennél általánosabb szociális kompetenciától, akkor ahhoz a helytelen következtetéshez vezet, miszerint a szociális kompetencia és az állampolgári kompetencia ugyanaz. Ez meglátásunk szerint valós veszély volt ebben az esetben, mivel a szociális kompetencia elemei az állampolgári kompetencia elemeiként kerültek a magyar tantervi szabályozásba, így a szociális kompetencia fejlesztése során az oktatók arra a téves következtetésre juthattak, hogy eleget tettek az állampolgári kompetencia fejlesztésének is.

2018 tavaszán ezen aggályunk miatt a tanári képzésben résztvevő és a magyar szociális és állampolgári kompetencia szabályozását ismerő, iskolában már oktató, tíz pedagógia szakos egyetemi hallgatót kértünk arra, hogy egyéni munkában egy általa tetszőlegesen kiválasztott irodalmi műben keressen olyan elemeket, amelyek szerinte a szociális és állampolgári kompetenciákhoz köthetők. (5. táblázat)

5. táblázat

	szabadon választott irodalmi mű	szociális kompetencia	állampolgári kompetencia
1.	Petőfi Sándor: János vitéz	Nem	Igen
2.	Kathryn Cave: Something else	Igen	Nem
3.	Ödön von Horváth: A férfiak nélküli falu	Igen	Igen
4.	George Orwell: Állatfarm	Nem	Igen
5.	George Orwell: Állatfarm	Nem	Igen
6.	Sachar Louis: Bradley, az osztály réme	Igen	Nem
7.	Petőfi Sándor: János vitéz	Igen	Igen
8.	Márai Sándor: Egy polgár vallomása	Igen	Nem
9.	A. A. Milne: Holnemvolt	Igen	Nem
10.	Lois Lowry: Számláld meg a csillagokat	Igen	Nem

A tíz esszéből öt esetében a hallgató úgy értelmezte a NAT szabályozása alapján, hogy elegendő csak a szociális kompetencia elemeit kiemelnie, az lefedi az állampolgári kompetenciát is. Értelmezésükben nem vált szét e kettő kompetencia, abban a szociális kompetencia elemei domináltak. Három esszében csak az állampolgári kompetencia elemein volt a hangsúly, a szociális kompetencia közülük csak egyben jelent meg legalább említés szintjén. A tíz elemzés közül kettő olyan született, ahol a leendő pedagógusok az uniós ajánlásnak megfelelően és jól érzékelhetően különbséget tudtak tenni a két kompetencia között.

A pedagógia szakos egyetemistáktól kapott írások megerősítették véleményünket, hogy a jogszabály jelen formájában nem tölti be kellően az elvárt funkcióját, a két kompetencia összemossódik azoknak a fejében, akiktől pont ezeknek a kompetenciáknak a fejlesztését várják.

Tekintettel arra, hogy az újabb NAT tervezete már számunkra is elérhető volt a kutatás alatt, ezért tartalmát és a megfogalmazott kritikákat is figyelemmel kísértük.

A Nemzeti alaptanterv tervezete 2018-ban

2018. augusztus 31. napjára keltezett, az EFOP - 3.2.15 VEKOP - 17-2017-00001 A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális fejlesztések, innovatív oktatás-szervezési eljárások kialakítása, megújítása c. projekt Tartalomfejlesztési alprojektjének keretében készült terv 312 oldalán 415 alkalommal volt megtalálható a kompetencia fogalma valamilyen kontextusban, ennek megfelelően a várakozás nagy volt a részünkről. [20] A 2020-ig hatályos NAT szövege százszor említette meg a kompetenciákat és ebből hétszer nevesítette kifejezetten az állampolgári kompetenciát. Ez a tervezet azonban annál még szűkmarkúbb volt, egyetlen egyszer kapott helyet benne, s ott is a vitakultúrát fejlesztő fórumok kapcsán. Hiba lenne azonban ezért vészharangot kongatni, a tervezet egésze ugyanis tartalmában jóval többször és szélesebb palettán szerepeltette az uniós ajánlásban nevesített állampolgári ismereteket, készségeket-képességeket és attitűdöket, mint ahogyan azt a NAT 2012 tette.

Ez a tervezet jelezte, hogy csupán kiindulás számára az EU ajánlása a kulcskompetenciák tekintetében: „A Nat az Európai Unió által meghatározott kulcskompetenciákból kiindulva határozza meg a tanulási területeken átívelő (transzverzális) alapkompentenciákat (0.) és a tanulás további olyan kompetenciáit (1–8.), amelyek jellemzője, hogy egyetlen tanulási terület-höz sem köthetők kizárólagosan, hanem változó mértékben és összetételben épülnek a tanulás során megszerzett tudásra, valamint fejlődnek az ismeretszerzést és készségelsajátítást támogató pedagógiai módszerek függvényében.” [21]

A tervezet kiindulópontként értelmezte tehát az uniós ajánlásban leírtakat, ezért kérdés volt számunkra, hogy milyen mértékben fog eltérni az ajánlás értelmezési keretétől? A 2018-as új ajánlás májusban jelent meg, így tehát már az volt az irányadó a megjelentetésekor. (6.táblázat)

6.táblázat

EU AJÁNLÁS 2018	NAT 2012	TERVEZET (2018)
1. írás-olvasási kompetencia	1. anyanyelvi kommunikáció	1. A tanulás kompetenciái
2. többnyelvűségi kompetencia	2. idegen nyelvi kommunikáció	2. kommunikációs kompetenciák
3. matematikai kompetencia, valamint a természettudományokkal, a technológiával és a műszaki tudományokkal kapcsolatos kompetenciák	3. matematikai kompetencia	3. digitális kompetenciák
4. digitális kompetencia	4. természettudományos és technikai kompetencia	4. a gondolkodás kompetenciái
5. a személyes, a szociális és a tanulás el-	5. digitális kompetencia	5. társadalmi részvétel és felelősség-

sajátítására vonatkozó kompetencia		vállalás kompetenciái
6. állampolgári kompetencia	6. szociális és állampolgári kompetencia	6. személyes és társas kompetenciák
7. vállalkozói kompetencia	7. kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia	7. a kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái
8. a kulturális tudatosság és kifejezőkészség kompetenciája	8. esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőkészség	8. munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák
	9. a hatékony, önálló tanulás	

A tervezet kulcskompetenciákat érintő részének tagolása megfelelő és jól átlátható volt, a kompetenciákat nyolc pontba szedte, ott először definiálta azokat, majd az ismeret, készség, attitűd hármastagolásban ismertette az elemeiket. Az uniós ajánlástól jobban eltért, mint az akkori hatályos szabályozás és ez a különbség a dokumentum szövegének minden szintjén jelen volt. A nyolc kulcskompetencia nevében eltért a NAT-ban szereplő kompetenciáktól, de nem rugaszkodott el messzire. Újítás volt a gondolkodás kompetenciái fogalom benne, továbbá a szociális és állampolgári kompetencia helyébe lépő 5. kompetenciaként a társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciái és a 6. kompetenciaként személyes és társas kompetenciák. Itt volt jelentős eltérés az ismert hatályos szabályozástól. A gondolkodás kompetenciája a matematikai, a társadalomtudományos és a természettudományi ismereteket és készségeket és az azokhoz kapcsolódó technikai attitűdöket látta egy gyűjtőfogalmon belül. Ez azt is jelenti, hogy visszatér az uniós ajánlásban egy pontban szereplő matematikai és természettudományi és műszaki kompetenciák besoroláshoz, sőt azon is túllépve egy jóval tágabb (hiszen a társadalomtudományt is ide helyezi el) kompetencia fogalmát alkotja meg. Teszi ezt azok után, hogy a magyar szabályozás korábban az uniós ajánlás harmadik pontjában külön definiált és elemei miatt két alpontba szedett kompetencia összetettsége miatt a nyolc kompetencia helyett a kilenc mellett döntött.

A tervezet visszatért az ajánlás nyolcas felosztásához, de ez úgy valósult meg, hogy a korábban az ajánlásban és a NAT-ban is külön kezelt anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikációt egyben kezelte, és - témánk szempontjából roppantul érdekes módon -, az eddig egyben tartott szociális és állampolgári kompetenciát szedte ketté. A szociális kompetencia megfeleltethető a hatodikként megnevezett személyes és társas kompetenciával, az állampolgári kompetencia pedig a társadalmi részvétel és felelősségvállalás címet viselő ötödik kompetenciával. A személyes és társas kompetencia elemeiben nem, viszont azok megfogalmazása során jelentősen eltért a 2012-es uniós ajánlás szociális kompetenciájától, de az új ajánlás felosztásának sem kívánt megfelelni, önálló helyet kapott. A személyes és társas kompetencia az ajánlásban szereplő állampolgári kompetenciától jobban megkülönböztethetővé vált és nem társult be más kompetencia mellé, ahogyan ez már az új uniós ajánlásban tapasztalható volt. A két kompetencia tehát különvált, tisztázódhatott volna a korábbi összemosódásuk. Ezért is kérdés volt számunkra, hogy mi lesz az állampolgári kompetencia és azon belül az azt meghatározó speciális ismeretek helye és szerepe ebben az új helyzetben? A társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciái szóhasználat már a nevében az állampolgári aktivitást helyezte a

fókuszba. Nem a sajátos ismeretanyagot, hanem az ez alapján cselekvő embert helyezte előtérbe. Az ismeretanyag ezzel együtt megfeleltethető az ajánlásban és a tervezetben (7. táblázat), látható a hasonlóság közöttük, az ajánlás újító részei is megjelennek a tervezetben.

7. táblázat

EU AJÁNLÁS 2018 Állampolgári kompetencia Ismeretei	TERVEZET (2018) Társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciák ismeretei
<p>Az állampolgári kompetencia az egyénnel, a csoportokkal, a munkaügyi szervezetekkel, a társadalommal, a gazdasággal és a kultúrával kapcsolatos alapvető koncepciók és jelenségek ismeretén alapul. Idetartozik az Európai Unióról szóló szerződés 2. cikke és az Európai Unió Alapjogi Chartája szerinti közös európai értékek ismerete. Magában foglalja az aktuális események ismeretét, valamint a nemzeti, az európai és a világtörténelem fő fejleményeinek kritikus értelmezését. Magában foglalja továbbá a társadalmi és politikai mozgalmak céljainak, értékeinek és irányelveinek, valamint a fenntartható rendszereknek, különösen a globális szintű éghajlat- és demográfiai változásnak, valamint az ezek háttérben álló okoknak az ismeretét. Emellett elengedhetetlen az európai integráció, valamint az Európában és a világban létező sokféleség és kulturális identitások ismerete. Idetartozik az európai társadalmak multikulturális és társadalmi-gazdasági dimenzióinak, valamint annak megértése, ahogyan a nemzeti kulturális identitás hozzájárul az európai identitáshoz.</p>	<p>A tanuló ismeri a társadalom értékeit és erkölcsi normáit, az etikus magatartás iránti társadalmi és tudományterületi elvárásokat, az egyénekhez, csoportokhoz, munkaszervezetekhez, a társadalomhoz, valamint a gazdasághoz és a kultúrához kapcsolódó alapfogalmakat. Tisztában van alapvető jogaival és társadalmi felelősségével, szabadságjogainak másokra tekintettel lévő gyakorlási lehetőségeivel. Ismeri az országot, a hazát és a nemzet fogalmát, érti és értelmezni képes a magyar és az egyetemes történelem, valamint a közelmúlt és a jelenkor legfontosabb eseményeit és folyamatait; összefüggésében látja a hazai, európai és világszintű változásokat.</p>

A fentiek tükrében úgy véljük, hogy a tervezet alkotói érezték a szociális és állampolgári kompetencia közötti különbséget, azokat szét kívánták és tudták választani. Az állampolgári kompetencia esetében azonban nem fordítottak kellő súlyt arra, hogy annak tartalmi specifikuma a dokumentumban jobban helyet kapjon.

A tervezet 2018. augusztusi nyilvánossá tételétől kezdődően komoly kritikákat kapott, folyamatos volt a diskurzus a koncepcióról. Itt a dolgozatban az Az MTA Közoktatási Elnöki Bizottság (KEB) véleményét kívánjuk megnézni. [22] A KEB szerint: „A tervezet az Európai Unió kulcskompetencia keretrendszerét alkalmazza, ami a fő irányt tekintve alapvetően helyes törekvés, mert felhívja a figyelmet az oktatás hagyományosan elhanyagolt területeire és szempontjaira. Ugyanakkor az egyes kompetenciák kiválasztása önkényes, nincs kellőképpen kidolgozva, tudományosan megalapozva, így nem feltétlenül kell alkalmazását mindenütt kritikátlanul erőltetni.” [23]

Kutatásunk szempontjából érdekes, hogy az MTA KEB helyes törekvésnek tekinti a kulcskompetencia keretrendszerét, és sem az ajánlás kvázi kötelező jellegét, sem a tervezett válto-

zásokra nem tett megjegyzést, viszont a kompetencia fogalom kétes és üresen csengésének veszélyére igen. Az MTA KEB nem kérdezett rá az eltérésekre, a változást nem támogatta, de nem is támadta. A vélemény egyes részterületein ugyan feltűnt a hatályos szabályozásra utalás, de nem tért ki a száz oldalban külön a kulcskompetenciákra úgy, hogy azokat egységes keretrendszerként szemlélné.

A Nemzeti alaptanterv 2020. évi módosítása

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet 2020. évi módosítása után megváltoztak a fejlesztési célként megjelenő tanulói kompetenciák, azokból kimaradtak a szociális és állampolgári kompetenciák, értelmezésükre, szétválasztásukra a jogszabály így nem ad teret. [24] (8. táblázat)

8. táblázat

NAT 2012	NAT 2020
1. anyanyelvi kommunikáció	1. A tanulás kompetenciái
2. idegen nyelvi kommunikáció	2. A kommunikációs kompetenciák (anyanyelvi és idegen nyelvi)
3. matematikai kompetencia	3. A digitális kompetenciák
4. természettudományos és technikai kompetencia	4. A matematikai, gondolkodási kompetenciák
5. digitális kompetencia	5. A személyes és társas kapcsolati kompetenciák
6. szociális és állampolgári kompetencia	6. A kreativitás, a kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái
7. kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia	7. Munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák
8. esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség	
9. a hatékony, önálló tanulás	

A szociális kompetencia és az állampolgári kompetencia kettőse eltűnt, átadva helyét a személyes és társas kapcsolati kompetenciáknak, azonban ebben a formában csak a kulcskompetenciák felsorolásánál szerepel, utána már csak két helyen kerül nevesítésre, de ott is már lerövidülve, személyes és társas kompetenciákként az idegennyelvek és a testnevelés és egészségfejlesztés területén hivatkoznak rá. A módosítás adós marad a kompetencia fogalmak magyarázatával, hiszen míg továbbra is hivatkozik arra, hogy „az Európai Unió által ajánlott kulcskompetenciákból kiindulva, arra építve” alkotta meg fogalmait, arra nem tér ki, hogy milyen „hazai sajátosságokat figyelembe véve” volt szükséges eltérni az uniós ajánlás kulcskompetenciáitól és azok magyarázataitól.[25]

A szociális kompetenciát még felismerjük az új szabályozásban, de az állampolgári kompetencia tartalma az új kifejezésekből már csak igen erőltetetten vezethető le. Mivel a korábbi időszakban a szociális kompetencia és az állampolgári kompetencia jelentése összemosódott,

ezért a személyes és társas kapcsolati kompetenciák elnevezés csak kevesekben fog hiányérzetet eredményezni. A változás visszhangtalansága miatt úgy véljük, hogy a gyakorlatban ez történt, a szociális kompetencia korábbi dominanciája láthatatlanná tette a veszteséget. Pedig a 2018-as ajánlással összevetve ez igencsak szembetűnő a hiánya. (9. táblázat)

9.táblázat

EU AJÁNLÁS 2018	NAT 2020
1. írás-olvasási kompetencia	1. A tanulás kompetenciái
2. többnyelvűségi kompetencia	2. A kommunikációs kompetenciák (anyanyelvi és idegen nyelvi)
3. matematikai kompetencia, valamint a természettudományokkal, a technológiával és a műszaki tudományokkal kapcsolatos kompetenciák	3. A digitális kompetenciák
4. digitális kompetencia	4. A matematikai, gondolkodási kompetenciák
5. a személyes, a szociális és a tanulás elsajátítására vonatkozó kompetencia	5. A személyes és társas kapcsolati kompetenciák
6. állampolgári kompetencia	6. A kreativitás, a kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái
7. vállalkozói kompetencia	7. Munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák
8. a kulturális tudatosság és kifejezőkészség kompetenciája	

Az állampolgári kompetencia nem tudott megerősödni, sőt, kiszorult a kompetenciák közül a magyar szabályozásban. Vele ellentétben, bár már nem a kulcskompetenciák között, a szociális kompetencia mint kifejezés még fellelhető a jogszabály szövegében három helyen is. Az irodalmi művek esetében kerül szóba, majd az állampolgári ismeretek tantárgy kapcsán két helyen. Ez utóbbi kettőből kiemelnénk azt a mondatot, amely erősíti a korábbiakban kifejtett álláspontunkat: „A tantárgy keretében a tanuló elsajátítja a tudatos és felelős állampolgári létezéshez szükséges alapvető ismereteket, a szociális kompetenciák fejlesztése révén megismeri és gyakorolja azokat az eljárásokat, készségeket, amelyek a társadalmi részvételéhez, mindennapi boldogulásához szükségesek.” A jogalkotó a jogszabályban már nem említi meg nevesítve az állampolgári kompetenciát, de az állampolgári ismeretek tantárgy lehetőséget teremt a korábbiak bizonyítására, és megerősíti korábbiakban kifejtett értelmezésünket: az állampolgári kompetencia lényegi eleme az állampolgári ismeretanyag, amely megkülönbözteti a szociális/személyes és társas kapcsolati kompetenciáktól.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásunk során az állampolgári kompetencia megjelenését vizsgáltuk hat olyan dokumentumban, amelyek hatással vannak az állampolgárságra nevelés megvalósulására a magyar közoktatásban. Mivel az állampolgári nevelés szinonimájaként terjedt el az állampolgári kompetencia fejlesztése, ezért az állampolgári kulcskompetencia elemeiről gondolkodás mi-kéntje rávilágít arra, hogy milyen állampolgárságra nevelési fókusz van a formális oktatás-nak. Ez amellett is hangsúlyos marad, hogy az uniós és hazai jogszabályok e kompetencián túlmenően is szót ejtenek az aktív állampolgárságról, a demokráciára nevelésről, az állampol-gári ismeretekről, a társadalomismeretről, az emberi jogokról, és a nemzeti és európai identi-tásról. Szót ejtenek, és ennek ellenére nem töltődik meg vele kellően az állampolgári kompe-tencia fogalma, amikor e speciális fogalom meghatározása és elemeinek ismertetésére a szakmai diskurzusnak lehetősége van, amely végső soron meghatározza majd a praxist. A magyar szabályozásban jelenleg nincs jelen az állampolgári kompetencia és hiánya nem ha-gyott úrt maga után, mivel a korábbiakban sem kapott kellő figyelmet, illetve nem vált szét a szociális kompetenciától oly mértékben, hogy önálló figyelmet kapjon a fejlesztése. Az ál-lampolgárságra nevelés során olyan speciális ismereteket szükséges elsajátítani, amelyek a szociális készségek és attitűdök segítségével válnak az identitás részévé. Ha az egyén nem kerül olyan helyzetbe, hogy állampolgárként definiálja magát, és amennyiben az identitásának ez a darabja nem „aktivizálódik”, úgy az állam és lakója közötti párbeszéd nehezebbé válik, a csoportidentitás megkérdőjeleződhet és talán ki sem alakul.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Platón (1971). Kritón. In Platón, *Szókratész védőbeszéde, Kritón* (91-143). Adams Kiadó.
- [2] Platón (1984). Szókratész védőbeszéde. In. Platón Összes Művei I. kötet Európa Kiadó.
- [3] Platón (1971). Kritón. In Platón, *Szókratész védőbeszéde, Kritón* (91-143). Adams Kiadó. 136.o.
- [4] Platón (1971). Kritón. In Platón, *Szókratész védőbeszéde, Kritón* (91-143). Adams Kiadó. 132.o.
- [5] Devecseri, G. (1971). Utószó. In Platón, *Szókratész védőbeszéde, Kritón* (149-153). Adams Kiadó. 151. o.
- [6] Platón (1984). Szókratész védőbeszéde. In. Platón Összes Művei I. kötet Európa Kiadó. 422.o.
- [7] Nagy, Á. (2014). A horizontális ifjúsági aktivitások. In *Ifjúságügy* (pp. 724–774).
- [8] Nyúl E. A., Kovács Zs. (2017). Egyetemi feladatok: Az oktatás EU dimenziója, az értelmiségi létre nevelés In Haffner T., Kovács Á. (szerk.): *III. F fiatalok Európában Tanulmánykötet* pp.152-166. Sopianae Kulturális Egyesület.
- [9] Lewis, C. S. 1. (1978). The poison of subjectivism. *Religion in life*, 47(3), 288-296.
- [10] Csapó, B. (2000). Az oktatás és a nevelés egysége a demokratikus gondolkodás fejlesztésében. *Új Pedagógiai Szemle*, 2, 24-34.
- [11] Collins, F.S.(2018). *Isten ábécéje- Egy tudós érvei a hit mellett*. Akadémia Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630599481>
- [12] Miskolczi Bodnár P. (2015). Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata. *Polgári Szemle*, 11(4-6)
- [13] Európai Parlament és Európai Unió Tanács egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló ajánlása (2006/962/EK)
- [14] Európai Parlament és Európai Unió Tanács egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló ajánlása (2006/962/EK)
- [15] Platón (1971). Szókratész védőbeszéde In Platón, *Szókratész védőbeszéde, Kritón* (3-90). Adams Kiadó. 13.o.
- [16] Platon (2018). *Apologie de Socrate*. PiloSophie. https://philosophie-pedagogie.web.ac-grenoble.fr/sites/default/files/media-fichiers/2021-02/Apologie_Socrate-Platon.pdf 2022. 05.19.

- [17] Platon (2022). Des Socrates Verteidigung.
http://www.alenck.de/pdf/Platon/01_Platon_Apologie.pdf 2022. 05.19.
- [18] Plato (2008). *Apology*. <https://archive.org/details/Apology-Socrates/page/n21/mode/2up>
- [19] 10/2012. (VI.4.) kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>
- [20] EFOP - 3.2.15 VEKOP - 17-2017-00001 A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása c. projekt Tartalomfejlesztési alprojektjének keretében készült terv
- [21] EFOP - 3.2.15 VEKOP - 17-2017-00001 A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása c. projekt Tartalomfejlesztési alprojektjének keretében készült terv
- [22] MTA (2018). Az MTA Közoktatási Elnöki Bizottság (KEB) véleménye a NAT 2018. augusztus 31-i koncepciójáról.
- [23] MTA (2018). Az MTA Közoktatási Elnöki Bizottság (KEB) véleménye a NAT 2018. augusztus 31-i koncepciójáról. 7.o.
- [24] 10/2012. (VI.4.) kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>
- [25] 10/2012. (VI.4.) kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>